KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ TUSHUNCHASI: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR VA ZAMONAVIY TRANSFORMATSIYA

Soliha Rahmonqulova

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti

E-mail: soliharahmonqulova3@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda konstitutsiyaviy huquq tushunchasining yuridik tabiati, uning ob'ektiv va sub'ektiv ma'nodagi talqinlari hamda milliy huquqiy tizimdagi o'rni tizimli tahlil qilingan. Tadqiqot davomida konstitutsiyaviy huquqning tartibga solish predmeti va metodologik o'ziga xosliklari zamonaviy konstitutsiyaviy islohotlar prizmasida tadqiq etilgan. Olingan natijalar asosida konstitutsiyaviy huquq normalarining boshqa huquq tarmoqlariga transformatsion ta'siri asoslab berilgan.

Abstract: This thesis analyzes the legal nature of the concept of constitutional law, its interpretations in the objective and subjective sense, and its role in the national legal system. In the course of the research, the subject of regulation and methodological features of constitutional law are studied through the prism of modern constitutional reforms. Based on the results obtained, the transformational impact of constitutional law norms on other branches of law is substantiated.

Kalit so'zlar: konstitutsiyaviy huquq, huquq tizimi, oliy yuridik kuch, tartibga solish predmeti, sub'ektiv huquq, ob'ektiv huquq, inson qadri, xalq suvereniteti.

Keywords: constitutional law, legal system, supreme legal force, subject of regulation, subjective right, objective right, human dignity, popular sovereignty.

Kirish

Zamonaviy yuridik ilm-fanda davlat va jamiyat munosabatlarining huquqiy arxitekturasini belgilashda konstitutsiyaviy huquq tarmog'i poydevor vazifasini o'taydi. Yangilangan O'zbekiston sharoitida "inson - jamiyat - davlat"

paradigmasining konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi ushbu tarmoqning fundamental tushunchalarini qayta anglashni taqozo etmoqda. Konstitutsiyaviy huquq shunchaki normativ hujjatlar to'plami emas, balki davlat suvereniteti, xalq hokimiyatchiligi va shaxs erkinligini muvozanatda saqlovchi oliy yuridik mexanizmdir.

Hozirgi kunda talabalarning aksariyati konstitutsiyaviy huquqni faqat Konstitutsiya matni deb tushunadi. Vaholanki, u tirik mexanizm bo'lib, kundalik hayotdagi har bir huquqimiz - saylashdan tortib mulkdor bo'lishgacha - aynan shu tarmoqqa tayanadi. Ushbu tezisda ana shu farqni ochib berish maqsad qilingan. Shu bois ushbu tushunchaning nazariy-metodologik jihatlarini mukammal tadqiq etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi

Konstitutsiyaviy huquq tushunchasini ko'p aspektli yuridik kategoriya sifatida tadqiq etish, uning ob'ektiv va sub'ektiv xususiyatlarini ochib berish hamda milliy huquq tizimidagi yetakchilik rolini ilmiy jihatdan asoslash.

Metodologiya

Tadqiqotning metodologik asosini dialektik bilish metodi, tizimli-strukturaviy yondashuv, qiyosiy-huquqiy tahlil, mantiqiy-yuridik va funksional tahlil metodlari tashkil etdi. Xususan, qiyosiy-huquqiy tahlil orqali O'zbekistonning 2023-yilda yangilangan Konstitutsiyasi normalari xorijiy davlatlar tajribasi bilan solishtirildi. Mazkur metodlar konstitutsiyaviy huquq normalarining ichki dinamikasi va ularning ijtimoiy munosabatlarga ta'sirini ob'ektiv baholashga imkon berdi.

Tahlil va natijalar

Yuridik doktrinada "konstitutsiyaviy huquq" tushunchasi uchta asosiy fundamental ma'noda talqin etiladi:

Huquq tarmog'i sifatida: davlat va jamiyat qurilishining asoslarini tartibga soluvchi milliy huquq tizimining yetakchi qismi.

Yuridik fan sifatida: konstitutsiyaviy-huquqiy normalar, institutlar va munosabatlarning rivojlanish qonuniyatlarini o'rganuvchi bilimlar tizimi.

O'quv fani sifatida: bo'lajak huquqshunoslarga ushbu sohadagi nazariy va amaliy bilimlarni tizimli ravishda o'rgatuvchi kurs.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, konstitutsiyaviy huquq tushunchasini mukammal anglash uchun uni ob'ektiv va sub'ektiv ma'noda farqlash lozim. Ob'ektiv ma'noda u davlat tomonidan o'rnatilgan va oliy yuridik kuchga ega bo'lgan imperativ va dispozitiv normalar tizimidir.

Sub'ektiv ma'noda esa muayyan jismoniy yoki yuridik shaxsning Konstitutsiyaga asoslangan aniq huquq va erkinliklaridir (masalan, fuqaroning saylash yoki mulkdor bo'lish huquqi).

Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19-moddasida har bir shaxsning huquq va erkinliklari kafolatlanishi belgilangan. Bu norma ob'ektiv huquq bo'lsa, aynan shu modda asosida fuqaroning sudga murojaat qilish huquqi uning sub'ektiv huquqi hisoblanadi. Bu misol konstitutsiyaviy huquqning nazariyada qolib ketmasdan, amaliyotda har bir fuqaroning himoya vositasiga aylanishini ko'rsatadi.

Konstitutsiyaviy huquqning tartibga solish predmeti o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, u jamiyat hayotining barcha sohalaridagi (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy) eng asosiy, strategik munosabatlarni qamrab oladi. U jami 4 ta yirik makro-institutni birlashtiradi:

Konstitutsiyaviy tuzum asoslari: davlatning shakli, unitarlik, dunyoviylik va huquqiy davlat prinsiplari.

Inson huquqlari arxitekturasi: fuqarolik, shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar kompleksi.

Institutsional tizim: parlamentarizm (Oliy Majlis), prezidentlik instituti, ijro hokimiyati (Hukumat) va sud hokimiyatining o'zaro tiyilish va muvozanat tizimi.

Hududiy-siyosiy tuzilish: davlatning ma'muriy-hududiy bo'linishi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish asoslari.

Boshqa huquq tarmoqlaridan (fuqarolik, jinoyat, ma'muriy) farqli o'laroq, konstitutsiyaviy huquq normalari ta'sisiy (ustanovchi) xarakterga ega. Ya'ni, u boshqa tarmoqlar uchun huquqiy zamin va yo'nalish yaratadi. Boshqa har qanday tarmoq normasi Konstitutsiyaga zid bo'lsa, u haqiqiy emas deb hisoblanadi.

Xulosa

O'tkazilgan ilmiy tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, konstitutsiyaviy huquq milliy huquq tizimining shunchaki tarkibiy qismi emas, balki uning metodologik o'qi va yadrosidir.

Ikkinchidan, zamonaviy bosqichda konstitutsiyaviy huquq tushunchasi davlat manfaatlaridan ko'ra inson huquqlari ustuvorligi (antropotsentrik yondashuv) tomon transformatsiyalanmoqda.

Uchinchidan, ushbu tarmoq normalarining to'g'ri va mukammal tatbiq etilishi mamlakatda barqaror siyosiy tizim, kuchli fuqarolik jamiyati va iqtisodiy farovonlikning bosh yuridik kafolatidir.

Mening fikrimcha, konstitutsiyaviy huquqni faqat yuridik fan sifatida emas, balki har bir fuqaroning kundalik himoya vositasi sifatida o'rganish kerak. Chunki Konstitutsiyani bilmagan fuqaro o'z huquqini himoya qila olmaydi. Shu munosabat bilan konstitutsiyaviy huquq fanini o'qitishda nazariy bilimlar bilan birga amaliy keyslar va konstitutsiyaviy nazorat amaliyotini tahlil qilishga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - Toshkent: "O'zbekiston", 2023. - 88 b.
2. Xusanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq: Darslik. - Toshkent: Adolat, 2021. - 340 b.

3. Saidov A.X. Konstitutsiyaviy huquq ensiklopediyasi. - Toshkent: Tasvir, 2019. - 410 b.
4. Avtomonov A.S. Sravnitelnoe konstitutsionnoe pravo: Uchebnik. - M.: Yurist, 2020. - 520 s.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlar bo'yicha nutq va chiqishlari materiallari. - Toshkent, 2023.